

Η Υπατία : Η Σχολή καί ή διδασκαλία της

Άντιθετα από ότι γενικώς πιστεύεται, η σπουδαιότερη έπιστημαν - φιλόσοφος του ἀρχαίου κόσμου, η Υπατία, δέν γεννήθηκε τό 370, ἀλλ' ἀρκετά ἐνωρίτερα, γύρω στό 355 μ.Χ.¹ στήν Αλεξάνδρεια. Ήταν κόρη του μαθηματικοῦ κι ἀστρονόμου Θέωνος. Πολλά πράγματα δέν εἶναι γνωστά σχετικά μέ τή φιλοσοφία του 4^{ου} αἰ. στήν Αλεξάνδρεια². Όχι ἔργο, ἡ ἀπόσπασμα, οὔτε κάν τίτλος φιλοσοφικοῦ ἔργου τῆς Υπατίας δέν διεσώθη. Μόνον ἀναφορές γιά τίς περὶ τά μαθηματικά καί τήν ἀστρονομία ἐργασίες-μελέτες της ὑπάρχουν³. Στό ἐπιστημονικό περιβάλλον πού εἶχε δημιουργήσει ὁ πατέρας της στήν Αλεξάνδρεια, τόν ὅποιο καί διεδέχθη, η Υπατία πέρασε τή ζωή της μέ τόν κύκλο τῶν μαθητῶν της (μεταξύ αὐτῶν καί ὁ Συνέσιος) ἀπασχολούμενοι μέ λεπτές φιλοσοφικές συζητήσεις. Η βαθιά ἀφομοίωση τῆς μεθόδου τοῦ δασκάλου της στήν Αθήνα, Πρόκλου, τό θάρρος, ή

¹ ἀναλυτική καί πειστική στά ἐπιχειρήματά της ή M. Dzielska, ὄ.π., σ. 130.

² Dzielska, Maria, ὄ.π., σ. 110, ὑποσημ. 52.

³ Μετά τό θάνατό της οἱ ἀλεξανδρινοί κύκλοι τήν μνημόνευαν καί τήν τιμοῦσαν περισσότερο σάν μαθηματικό, παρά σάν φιλόσοφο, ἀποκληθεῖσα μάλιστα καί Γεωμετρική ἀπό τή συμβολή της στήν ἀνάπτυξη τῶν μαθηματικῶν καί εἰδικότερα τῆς Γεωμετρίας, Dzielska, Maria, ὄ.π., σ. 109. Ο Π. Γ. Νταβαρίνος διδάκτωρ Φιλοσοφίας, στήν περὶ Υπατίας εἰδική μονογραφία του καί ὑπό ἀρ. 2 Ἐργογραφικά, συγκεντρώνει ἐπιμελῶς τά διάσπαρτα περὶ τῶν συγγραφῶν της στοιχεῖα καί τά κατατάσσει σέ πέντε κατηγορίες, ἀφήνοντας ἀνοιχτό τό θέμα σέ περαιτέρω ἔρευνα. Ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ή ἀναζήτηση τοῦ ἀπολεσθέντος ἔργου τῆς Υπατίας, ἀπό πολλούς ἔρευνητές στά συγγράμματα πού μᾶς παρεδόθησαν ὑπό τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Νταβαρίνου, Παύλου, Γρηγ., «Μνημόσυνο στή φιλόσοφο καί μάρτυρα Υπατία», ἀρθρό στό περ. Διεπιστημονική Έπιθεώρηση, τεῦχ. 14-15, Δεκ. 1996 / Ιούν. 1997, σσ. 47-54.

παρρησία, ή διαλεκτική δύναμη κι η ἐπιστημονική πρωτοτυπία τῆς σκέψης της, γρήγορα τῆς χάρισαν τή φήμη τῆς σπουδαίας φιλοσόφου¹.

Παρά τή μή χριστιανική θρησκευτικότητά της, ή Υπατία κι η σχολή της ἀπολάμβαναν πλήρους πνευματικής ἀνεξαρτησίας καί ἀνοχῆς τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. «Ολοι ὅσοι ἤθελαν νά σπουδάσουν φιλοσοφία, ἔτρεχαν κοντά της ἀπό ὅλα τά μέρη». Αλεξάνδρεια, Κυρήνη, Συρία, Θηβαΐδα, ἀλλά καί Κων/πολη ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος, μαρτυρεῖ ὁ βασικός (κι ἀξιόπιστος) ίστορικός τῆς περιόδου Σωκράτης Σχολαστικός.

Δύο ἀπ' τίς πιό σημαντικές μαρτυρίες περί Υπατίας, ἔχουν προκαλέσει κρίσιμα ἔρμηνευτικά προβλήματα «...ἔφτασε σέ τέτοια ὑψη εὐρυμαθείας ὥστε ξεπέρασε ὅλους τούς φιλόσοφους τῆς ἐποχῆς της, ἀνέλαβε τήν Πλατωνική Σχολή πού εἶχε ἰδρύσει ὁ Πλωτίνος κι ἔδινε τίς φιλοσοφικές της διαλέξεις σέ ὅλους ἑκείνους πού ἤθελαν νά τήν ἀκούσουν» (Σωκράτης Σχολαστικός) καί «φορῶντας τόν φιλοσοφικό τρίβωνα καί προχωρῶντας μέχρι τό μέσον τῆς πόλεως ἔρμήνευε δημοσίᾳ (ἐξηγεῖτο δημοσίᾳ) τά γραπτά τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Αριστοτέλη ἢ ὅποιουδήποτε ἄλλου φιλόσοφου» (Δαμάσκιος)².

Μαθητές τῆς Υπατίας σταδιοδρομούσαν στήν αύτοκρατορική διοίκηση ἢ τήν ἐκκλησία, ἵσως καί μέ

¹ Νταβαρίνου, Παύλου, Γρηγ., ὁ.π. σ. 47.

² Σωκράτη τοῦ Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ιστορία, P.G. 7, κεφ. 15. Ο τρίβων είναι ὁ αρχαῖος χονδροειδής μανδύας καί κάθε παλαιό καί τετριμμένο ἔνδυμα. Στήν ἀρχαία Αθήνα τόν φορούσαν οἱ λακωνίζοντες ἔφηβοι τῶν πτωχῶν οἰκογενειῶν, ὅταν δέν εἰργάζοντο. Τρίβωνα ἔφεραν ἐπίσης οἱ δοῦλοι καί οἱ φιλόσοφοι, ιδίως οἱ στωϊκοί καί οἱ κυνικοί τῶν ὅποιων κατέστη ἐμβληματική περιβολή για νά νιοθετηθεῖ ἐν συνεχείᾳ ἀπ' τούς παλαιοχριστιανικούς μοναχούς.

κληρικούς, ἡ ύποψήφιους γιά ίερωσύνη μεταξύ τῶν ἀκροατῶν της, μέλη τοπικῶν συμβουλίων (δημοτικοί ἀρχοντες), παρεπιδημούντες στήν Αλεξάνδρεια, ύψηλόβαθμοι κυβερνητικοί ύπαλληλοι ἐπίσημοι αὐτοκρατορικοί ἀπεσταλμένοι πού ἔφθαναν γιά ν' ἀσκήσουν ἀξιώματα στήν Αλεξάνδρεια, δημιουργοῦσαν σχέσεις στενές μαζί της καὶ πολλοί ἀπ' αὐτούς περιλαμβάνονταν στούς ἀκροατές τῶν διαλέξεων της. Διαθέτοντας ισχυρά πολιτική, κοινωνική καὶ πολιτιστική θέση κι ἐνα κῦρος ισότιμο τοῦ Χριστιανοῦ Πατριάρχη στήν πόλη¹, μέ τήν πνευματική της ύπεροχή, τίς πολιτικές ικανότητες καὶ τή ρητορική της δεινότητα, ἡ Υπατία προώθησε τό σεβασμό γιά τή φιλοσοφία, κερδίζοντας τήν ἐκτίμηση, θαυμασμό καὶ σεβασμό τῶν ἀλεξανδρινῶν ἀρχόντων².

Πειστική ἀπόδοσια τούτων, γιά τή M. Dzielska εἶναι ὅτι ἡ Υπατία «πρέπει νά μετεῖχε στίς ύποθέσεις τῆς Αλεξάνδρειας καὶ νά ἐπηρέαζε τήν πολιτική καὶ κοινωνική ζωή τῆς πόλεως³. Ή μή ἀνάμιξη τῆς Υπατίας καὶ τοῦ κύκλου της (ἀντίθετα μέ τούς ἀλεξανδρινούς διανοούμενους πού ύποστηριξαν τούς παγανιστές τό 391 ἢ 392) στά γεγονότα πού όδηγησαν τό Σεράπειον, ἄλλοτε κέντρο λατρείας τῆς παλαιᾶς θρησκείας νά παραδοθεῖ μισο-γκρεμισμένο στή χριστιανική ἐκκλησία, ἵσως γιατί ἡ

¹ Dzielska, Maria, ὁ.π., σ. 84, μέ ἀναφορά σέ ἐπιστ. Συνεσίου ὑπ' ἀρ. 80 καὶ 81.

² Ο Δαμάσκιος συγκρίνει τήν Αλεξάνδρειαν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, μέ τήν Αθήνα τοῦ 5^{ου} αἰ. π.Χ. ώς πρός τίς σχέσεις πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων. Frag. 102, σ. 79, ύποσ. 23, π.ἔ, ὁ δέ Σωκράτης ἐπιβεβαιωτικά τῆς ἀναγνωρίζει (τῆς Υπατίας) στήν ἀξιόπιστην Εκκλησιαστικήν Ιστορία του, ἀρχοντική εἰλικρίνεια, καλλιέργειαν ἀξιοθαύμαστη καὶ σωφροσύνη.

³ Dzielska, Maria, ὁ.π., σ. 83.

φιλόσοφος, δέν ἔνιωθε καμίαν ἔλξη πρός τόν ἑλληνικό πολυθεϊσμό μέ τίς τελετουργίες, μαγείες, ζωομορφισμούς τοῦ θείου, οὔτε μετεῖχε σέ παγανιστικές θρησκευτικές πρακτικές, πού μπορεῖ μέν νά ἐξωράιζαν τήν ἑλληνική θρησκευτική παράδοση, δέν εἶχαν ὅμως καμία σχέση μέ τόν ύπερβατισμό στόν ὄποιον ἡ ἴδια πίστευεν¹, ἀπέκλεισε καί συνέπειες κι εἰς βάρος τῆς ἐπιπτώσεις, ἰσχυροποιῶντας τή θέση τῆς.

Ἐζησε ἔτσι πολλά χρόνια στήν Αλεξάνδρεια, οὐδέτερη στίς θρησκευτικές ἔριδες καί φιλονικίες, ἀδιάφορη πρός τίς παγανιστικές λατρευτικές τελετές, εὐμενής πρός τούς χριστιανούς, ἀπολαμβάνοντας τήν ἐκτίμηση τῶν ἀρχόντων (καί τῆς κυβερνητικῆς ἐλίτ) καί, κυρίως, τήν ἀγάπη τῶν μαθητῶν τῆς, μιᾶς ὅμαδας νεαρῶν μυστῶν πού εἶχε σχηματισθεῖ γύρω τῆς καί ζοῦσαν κατά τήν ἡθική τάξη πού εἶχε διαμορφωθεῖ κι ἐξειλίσσετο ἀπ' τήν πλατωνική φιλοσοφία. Γιά τό σταθερό κύκλο μαθητῶν τῆς Υπατίας, (μεταξύ τῶν ὄποιων ὁ Τρωΐλος ὁ Σοφιστής κι ὁ Ιεροκλῆς) πού ἀπ' τά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 380 εἶχε ἀρχίσει νά σχηματίζεται γύρω τῆς, τόν τρόπο λειτουργίας του ὡς φιλοσοφικῆς ὅμαδος, ἀλλά καί τή φύση τῆς διδασκαλίας τῆς Υπατίας, κύρια πηγή ἀντλησης πληροφοριῶν ἀποτελεῖ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συνεσίου².

¹ Dzielska, Maria, ὥ.π, σ. 150. Ιστορία τῶν Ἑλλήνων, ὥ.π .σ. 135.

² Εννέα μαθητῶν ἀναφέρονται τά ὄνόματα. Δύο μέλη τῆς οἰκογενείας, ὁ ἀδελφός του Εὐόπτιος κι ὁ ἀδελφός τοῦ πατέρα του, Αλέξανδρος, κατά σύνταση Συνεσίου, ἔγιναν ἐπίσης μαθητές τῆς Υπατίας. Ο Ἐρκουλιανός, παραλήπτης 10 ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου, συμμαθητής, στενότατος φίλος κι ἐμπιστός του, μέ τούς πλατωνικούς δεσμούς φιλίας συνδεόμενος μαζί του καί κοινό τό πάθος γιά τή φιλοσοφία, πιθανόν ἀδελφός τοῦ ἐπικοῦ ποιητοῦ Κύρου Πανοπολίτου κι ὁ Όλυμπιος, παραλήπτης 8 ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου, ἐνθερμός χριστιανός μέ μακρές σπουδές κοντά στήν Υπατία, ἐπίσης ἐπιστήθιος φίλος ἔχοντας πολλά κοινά ἐνδιαφέροντα μέ τό Συνέσιον, ὅπως κι οἱ

Γιά τούς μαθητές της, πού ἀποκαλοῦνταν μεταξύ τους ἑταῖροι¹ καί συνδέονταν μέ δεσμούς ἀγάπης, ὅπως τά μέλη μιᾶς οἰκογένειας², ή Υπατία δέν ἀποτελεῖ μόνο τή δασκάλα τῆς φιλοσοφίας, ἀλλά καί μητέρα καί ἀδελφή. Δεσμεύονται ἀπέναντί της μέ τήν ἡθική ὑποχρέωση νά ξαναγυρίζουν ἔργω καί λόγω στίς συναντήσεις μ' ἐκείνη πού φώτισε τήν ψυχή τους. Οφείλουν δηλ. νά προσπαθοῦν νά ύποτάξουν τή μελλοντική ζωή τους στίς ἴδιες τέλειες κατηγορίες καί «πράξεις» τῆς ψυχῆς πού ἔζησαν ὅταν φοιτοῦσαν κοντά της στήν Άλεξάνδρεια³.

Οι μαθητές της ἐκφράζουν τό βαθύ σεβασμό καί τή μεγάλη ἀφοσίωση πρός τή δασκάλα τους καί διά τῶν προσφωνήσεων. Ό Συνέσιος τήν ἀποκαλεῖ «θείαν» καί «θειοτάτη», μιλᾶ γιά τήν «θεσπεσίαν αὐδήν» (γλυκειά θεία φωνή της)⁴, ώς καί τάς «ίεράς χειρας» της, τίς παραλαμβάνουσες τίς ἐπιστολές του⁵. Γιά τούς τελευταίους πλατωνικούς φιλόσοφους, τό θεϊκό στοιχεῖο ἀποτελεῖ βασικό χαρακτηριστικό τῆς βιογραφίας των,

Αὐξέντιος καί Πεντάδιος (παραλήπτες δύο ἐπιστολῶν Συνεσίου ἔκαστος) παρέχουν περιεκτική μαρτυρία γιά τή Σχολή τῆς Υπατίας καί τό ἐμψυχο δυναμικό της.

¹ Συνεσ., ἐπιστ., 137. Οι ἐπιστολές τοῦ Συνεσίου σέ P.G., τ. 66, σσ. 1321-1560.

² Συνεσ., ἐπιστ., 93.

³ Dzielska, Maria, ὄ.π., σ. 65.

⁴ Συνεσ., ἐπιστ 4 . Βλ. καί H.-I. Marrou, ὄ.π. , σ. 127.

⁵ Συνεσ., ἐπιστ., σ. 133. Ο Π. Νταβαρίνος ὄμιλει γιά προσκυνηματικό τόνο τῶν πρός Υπατία Ἐπιστολῶν πού προκαλεῖ βαθιά ἐντύπωση, ὄ.π., σ. 51.

ἀφοῦ μόνον «ίερά ἄτομα» μποροῦν νά εἶναι πλέον φιλόσοφοι¹.

Η Υπατία ἀποκαλεῖται ἀληθινή καθηγήτρια τῶν μυστηρίων τῆς φιλοσοφίας², χαρακτηρισμός ἀποδιδόμενος σέ νεοπλατωνικούς διακεκριμένους σέ κάποιο εἶδος ἀτομικῆς ἀγιότητος, ἀπό τή φήμη τῆς σοφίας καί τῆς πνευματικῆς ἀρετῆς. Η Υπατία δέν ἔδειχνε ἐλκυστικήν, εὐχάριστην, ἡ εὐμενή συμπεριφορά, διέθετεν ὅμως ἀσυνήθιστη δύναμη χαρακτῆρος καί ἡθικό σθένος. Συνδύαζε ἀρετήν, ὁμορφιά καί σοφία στόν τελειότερο βαθμό³.

Ἀναμφισβήτητη αὐθεντία στή φιλοσοφία καί τή γνώση σχετικά μέ τόν κόσμο τῶν θεϊκῶν σχημάτων ἀποτελεῖ ὁ Πλάτων. Κατά τήν παράδοση τοῦ μεταπλατωνισμοῦ, οἱ μαθητές τῆς Υπατίας διδάσκονται νά θεωροῦν τή φιλοσοφία ώς ἐνα εἶδος θρησκευτικοῦ μυστηρίου, τό πιό ἀσύλληπτο ἀπό ὅλα τά ἀσύλληπτα πράγματα «φιλοσοφίαν δὲ ἐν ἀρρήτων ἀρρητοτάτοις ἔχειν»⁴. Κοινή ύψηλή φιλοσοφική ἐπιδίωξη εἶναι τό «βιοῦν ὄρθως»⁵. Κατά τίς πλατωνικές ἐπιταγές, οἱ ἑταῖροι τοῦ κύκλου τῆς Υπατίας ἀποδύονται σέ μιά κοινή συντονισμένη προσπάθεια νοῦ καί καρδιᾶς ν' ἀνασύρουν ἀπ' τόν μύχιον ἔαυτόν τους, τόν θαμμένον ἐντός μας καί λανθάνοντα ὀφθαλμόν «όρᾶν τε ἀπόντα δοκῶ, τό

¹ Ο G. Fowden σέ "The Pagan Holy Man in Late Antique Society" JHS 102 (1982) : 34-37 καί α.33, ἀναλύει τόν τύπο τοῦ φιλόσοφου – ίερέα τοῦ 4^{ου} αἰ.

² γνησία καθηγήμων τῶν φιλοσοφίας δογίων (Συνεσ., ἐπιστ. 137).

³ π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, ὁ.π., (σέ Συνεσ., Φαλάκρας Ἐγκώμιον), σ. 6.

⁴ Συνεσ., ἐπιστ., 137.

⁵ Συνεσ., ἐπιστ., 137.

έναποτεθέν ἀπό τῆς διαθέσεως εἶδος προχειριζομένης τῆς μνήμης»¹.

Ἡ ἀδυναμία γνώσεως μετά βεβαιότητος τῶν κοσμοθεωρητικῶν ἀντιλήψεων τῆς Υπατίας ἐλλείψει τοῦ ἔργου της, ἐπιβάλλει στούς ἐρμηνευτάς ως μέθοδο μέν τη μελέτη τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, τῇ σχολαστικῇ δέ ἔρευνα τῶν συγγραμμάτων ἢ τῶν ἀπόψεων τῶν μαθητῶν της. Ἐτσι οἱ θεμελιώδεις γνωσιολογικές, ὄντολογικές-μεταφυσικές καὶ ἀξιολογικές ιδέες τῆς Υπατίας κινοῦνται πάνω στίς βασικές γραμμές τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου.

Ἡ γνωσιολογία τῆς είναι ἐπηρεασμένη τόσο ἀπ' τήν συνόλη προηγούμενη φιλοσοφική θεματική, ὅσο καὶ ἀπό χριστιανικές ἀντιλήψεις. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος είναι εἰκόνα τοῦ θείου λόγου, ἀσύγκριτα ὅμως ὑποδεέστερος τοῦ θεοῦ. Ἀπ' αὐτὸν ὅλα ἔξαρτῶνται. Ἡ κατευθυντήρια δύναμή του δέ λείπει ἀπό καμμία ἐνέργεια. Ἀπό τῇ λογικῇ ἀπορρέουν οἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου, μ' αὐτῇ συλλαμβάνει, ἐρμηνεύει τὸν κόσμο καὶ δημιουργεῖ τίς ἐπιστῆμες. Ἡ παρουσία τοῦ λόγου καθιστᾶ δυνατή τῇ γνώσῃ καὶ τὸν προσανατολισμό σ' ἐναντίον κόσμο πού κινεῖται σύμφωνα μέν ἐνα σχέδιο προνοίας τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ γνώση καὶ οἱ γνωστικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου είναι πεπερασμένες. Ἡ ὑπερβολική πίστη στό λόγο καὶ ή κατάχρηση τῆς ἐλευθερίας προκαλοῦν τήν ἔκπτωση τοῦ ἀνθρώπου.

Γιά τήν Υπατία πού πίστευε στήν ὑπαρξή τοῦ θεοῦ καὶ ὁ λόγος τῆς είναι ἔνθεος, ὁ θεός είναι αἰώνιος καὶ δημιουργός τοῦ κόσμου. Ἀληθινός κόσμος είναι ὁ κόσμος τῶν Ιδεῶν. Ἀπείκασμα αὐτοῦ τοῦ νοητοῦ κόσμου, είναι ὁ ὄλικός, καλός ως δημιούργημα τοῦ θεοῦ μέν ὄντα διαποτισμένα ἀπ' τῇ θείᾳ οὐσίᾳ.

¹ Συνεσ., ἐπιστ., 137.

Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ' τό νοητό κόσμο, πορεία ἀπ' τό φῶς πρός τό σκότος φέρει πρός τήν ὑλή, ἡ ὅποια στή φιλοσοφία τῆς Υπατίας ἔχει κυρίως ἡθική ἔννοια, παρά ὄντολογική σημασία. Ο ἀνθρωπος σύγκειται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, στοιχείων αὐστηρῶς ἴεραρχημένων ἀντιστοίχως πρός πνεῦμα-ὑλη. Τό πνεῦμα φέρεται ἐπί τῆς ὑλῆς καί τήν κατευθύνει, ἡ ψυχὴ κυβερνᾷ τό σῶμα, τήν ἵδια πρέπει νά τήν κυβερνᾷ ὁ λόγος. Η ἀσθενής βούληση τοῦ ἀνθρώπου ἐνίστε ἀπό ύπερεκτίμηση τοῦ ὑλικοῦ στοιχείου, τόν ύποδουλώνει στή σάρκα καί τίς ἡδονές. Πίστη καί γνῶση προέρχονται ἀπ' τό θεό, εἶναι ἀποκαλύψεις τοῦ θείου λόγου χωρίς ἀντίθεση μεταξύ τους, πολυτιμοτέρα ὅμως στή ζωή καί τήν πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ πίστη.

Στήν Αξιολογία τῆς Υπατίας πρῶτο κριτήριο τῆς ἀληθείας τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου εἶναι ἡ πίστη στήν ἀποκάλυψη. Κατά τήν ἀλεξανδρινή φιλόσοφο κριτήριο ὁρθότητος μιᾶς ἀνθρώπινης πράξης εἶναι ἡ στήριξη της μόνο στήν ἀποδεδειγμένη γνῶση. Η ἀμαρτία, ἡ ἀστοχία προέρχονται ἀπό τήν ἀτελή γνῶση, τήν ἐσφαλμένη ἐκτίμηση ἡ τή συγκινησιακή ἐπήρεια. Τό φυσικό κάλλος (ἡ ἀσχήμια εἶναι ἄγνοια) ύπερβαίνεται ἀπ' τό ψυχικό καί τοῦτο ἀπ' τό πνευματικό κάλλος, ταυτίζοντας ἔτσι τήν ὕψιστη ὄμορφια μέ τήν ὕψιστη πραγματικότητα.

Τόν Πλωτίνο ἀκολουθεῖ ὡς πρός τίς ἀρετές ἡ Υπατία διακρίνοντας πρώτης βαθμίδος τίς πολιτικές (πρακτική σοφία, εὐψυχία, δικαιοσύνη), δευτέρας βαθμίδος τίς καθαρικές τῆς σαρκός καί τρίτης τίς ἀνώτερες (πίστη, ἀγάπη, ἐλπίδα) πού βοηθοῦν τόν ἀνθρώπο ν' ἀποκοπεῖ ἀπ' τήν ὑλη πραγματοποιῶντας τούς ὕψιστους κι ἔσχατους σκοπούς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς: ἀναγωγή πρός τό θεῖο, ἀμεση ἐπαφή μέ τό ἀγαθό,

προσπορίζουσα ἐσωτερική εύτυχία καί οὐσιαστικό νόημα στή ζωή¹.

Συνηθισμένη ἀναφορά τῆς Υπατίας κατά τή διάρκεια τῶν μαθημάτων είναι στό «μάτι πού βρίσκεται βαθιά μέσα μας». Ο νοητικός ὄφθαλμός, ἡ τοῦ νοῦ «φωτοειδές ἔγγονον»², παραπέμπουν εὐθέως στήν ἀλληγορία / εἰκόνα τοῦ Ἡλίου τῆς πλατωνικῆς Πολιτείας³. Κατ' ἀντιστοιχία πρός τόν ἡλιοειδή σωματικόν ὄφθαλμόν, ὁ ἀγαθοειδῆς νοῦς δέν κατανοεῖ (τό νοητό κόσμο) παρά μόνο διά τῆς στηρίξεώς του στό Αγαθό (τό πλωτινικόν Ἐν) καί διά τῆς ἐκ τοῦ Αγαθοῦ ἀπορρεούσης ἀλήθειας. Τοῦτα σέ συνδυασμό μέ τήν ἐπιθανάτια πλωτινική παραίνεση, πού ἡ Υπατία ύπεβαλε στούς μαθητές της «ἔρωτο καί φιλοσόφει, καί τό ἐν σαυτῷ θεῖον ἀναγε ἐπί τό πρωτόγονον θεῖον»⁴, φανερώνουν τήν προσπάθειαν ἀπελευθέρωσης, τοῦ ἔμφυτου – κεκρυμμένου θεϊκοῦ στοιχείου πού, διά τῆς διαρρήξεως τῶν δεσμῶν μέ τόν αισθητό κόσμον, ἐπιτρέπει στόν ἀνθρωπο νά εἰσέλθει στόν ύπερβατικό κόσμο.

Πρόκειται γιά τήν όλοκλήρωση τῆς κατά Πλωτίνον ἀναγωγῆς, ταξιδίου τῆς ψυχῆς, τήν ἀνύψωση πρός τόν οὐρανό, πρός τό θεῖο. «Ἡ κρυμμένη σπίθα πού δέν θέλει ν' ἀποκαλυφθεῖ, ἔχει μετατραπεῖ σέ τεράστια φλόγα γνώσης»⁵. Ο νοῦς ἔχει φθάσει στή θεώρηση, μιά κατάσταση ἀποκάλυψης, διαλογισμοῦ τό «καθαρόν ὄραμα

¹ Νταβαρίνου, Π., Γ., ὁ.π. σσ. 50-54 μέ βιβλιογραφική τεκμηρίωση.

² Συνεσ., ἐπιστ., 139 καί «Δίων», 9.

³ Πλατ., Πολιτ. 506 a 2 -509 c 4. Βουδούρη, Κωνσταντίνου, I, Πλατωνική Φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σσ. 185 ἐπ.

⁴ «Γίνε δυνατός καί καταπιάσου μέ τή φιλοσοφία καί τό θεϊκό στοιχεῖο πού ύπάρχει ἐντός σου (ἔμφυτο), ἀνέβασέ το στό πατρικό (πρωταρχικό) θεῖο, ἀπό ὅπου προέρχεται» Συνεσ., ἐπιστ., 139.

⁵ Συνεσ., ἐπιστ., 139.

τοῦ Ἐνός» τοῦ Πλωτίνου¹. Είναι ἐμπειρία πού ὅλοι οἱ μαθητές τῆς Υπατίας εὐχονταν νά διαρκεῖ ὅσο τό δυνατόν περισσότερο², ἀφοῦ ἄπτεται τῆς ἀνώτατης ὑπαρξης τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος κι αἰτίας τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων. Απ' τή μελέτη τῶν ἐπουρανίων, ὑπερφυσικῶν φαινομένων καί τήν ἐρμηνεία τους, ὁ Συνέσιος πιστεύει ὅτι μέ τήν προσπάθεια σύνδεσης καί συνδυασμοῦ τους μέ τά ἐπίγεια, μπορεῖ ν' ἀναζητηθεῖ καί νά φωτισθεῖ ἡ προέλευση τῶν θνητῶν³.

Τό ἄτομο πού ἀνακαλύπτει τόν κεκρυμμένον ὀφθαλμόν κι (ἀν)άγεται στή θεώρηση, πραγματοποιεῖ μιά ωζική στροφή⁴. Στό ἔξῆς ή νέα ἀληθινή ζωή του θά μένει ὑποταγμένη στή λογική καί διά τῶν γνωστικῶν μέσων θ' ἀναζητεῖ τή σοφία καί τήν ἀνύψωση-(συν)ένωση μέ τό Ἐν - τό κατά Συνέσιον «πρώτιστον θεῖον». Υποταγμένος στό φῶς, ὁ νοῦς κατανοεῖ πιά τό ὑπέρτατο Κάλλος καί τήν Αγαθότητα.

Ἡ συσχέτιση μέ τό πλατωνικό Συμπόσιον καί τόν φιλοσοφικόν ἔρωτα⁵ είναι προφανής καί ἀμεση. Ἡ ψυχή

¹ Πλωτ., Ἐννεάδ. I. 6 καί 7, Συνεσ., ἐπιστ., 140 καί «Δίων», 6-9.

² Συνεσ., «Δίων», 8.

³ Συνεσ., ἐπιστ., 140.

⁴ Συνεσ., ἐπιστ., 143.

⁵ Πλάτ., Συμπ. 211 b – 212 b , Συκουτῷ, Ἱ., Πλάτωνος Συμπόσιον , Ἐκδ. Ι. Δ. Κολλάρος, Αθήναι 1976, σσ. 190-236 , Θεοδωρακοπούλου , Ι. ,Ν., Πλάτωνος Φαιδρος , ἔκδ. 2^η , Αθήνα 1968, σσ. 87-90 , 114 ,143, 157-170, 237-284. Τοῦ ἴδιου, Εἰσαγωγή στόν Πλάτωνα, 4η ἔκδ., Αθήνα 1964 , σσ. 113 – 139 , Βουδούρη, Κωνσταντίνου, Ἐρως καί παιδεία κατά Πλάτωνα, στόν τόμο Ἐρωτας, Παιδεία, καί Φιλοσοφία, Αθήνα 1989, Νιάρχου, Κων/vou , Από τά φαινόμενα στίς Ἰδέες, ἔκδ. Καρδαμίτσα 1989, Μαραγγιανοῦ- Δερμούση, Εὐαγγελίας, Πλατωνικὰ Θέματα, Ἐκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994 (ειδ. κεφ. ΙΙ, Ὁ Ἐρωτας στόν Πλάτωνα, σσ. 13-39), Δαμάσκου Παναγιώτου Κ., Ὁ Ἐρως στό ἔργο τοῦ Πλωτίνου, μέ συχνότατες ἀναφορές-συγκρίσεις πλατωνικῶν – πλωτινικῶν θέσεων.

μέ τόν ἔρωτα ἀπελευθερώνεται ἀπ' τήν ὑλη, διά μέσου τοῦ ὡραίου καὶ τεσσάρων ἀναβαθμῶν ὁδηγουμένη στό νοητό. Πορεία ἀνάλογη μέ τήν ἄνοδο τοῦ τέως φυλακισμένου τοῦ Σπηλαίου¹ πρός τήν τελείωση. Τό ἐμπειρικό γεγονός τῆς ἀφετηρίας τοῦ ἔρωτος (ή φυσική ἐλξη) μετατρέπεται καθ' ὅδον σέ καθαρῶς πνευματική ἐμπειρία.

Διακρινόμενος ἀπό τόν σωματικόν, ὁ ἔρως κατά Πλωτίνο, ἔχει μέν ἀφετηρία τή θέα τῶν ὡραίων αἰσθητῶν σωμάτων (ἔρως < ὁρᾶν) ἐν συνεχείᾳ μεταστοιχειώνεται σέ τάση τῆς ψυχῆς πρός τό ἀγαθό καὶ τό Ἐν, «ό ἔρως εἶναι ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ποῦ ἐπιθυμεῖ διακαῶς τό ἀγαθό». Ό πνευματικός ἔρως καθίσταται σύμβολο τοῦ ἀληθινοῦ, ή δέ προκαλούμενη συγκίνηση γίνεται τό μέσο πού ἀνυψώνει στό νοητό², καὶ τό αἰσθητό δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ή εὐκαιρία γιά τήν ὑπέρβαση³. Ο φιλοσοφικός ἔρως παρωθεῖ τόν ἀνθρωπο νά ξεφύγει ἀπ' τό αἰσθητό γιά νά στραφεῖ πρός τίς Ιδέες. Ή φιλοσοφική γνώση εἶναι ἐμποτισμένη μέ ἔρωτα κι ἀντίστροφα ἔρωτας σημαίνει γνώση. Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ή πνευματική ἀνύψωση, κατά τόν Πλάτωνα, χρειάζεται ν' ἀναπτυχθοῦν στόν ἀνθρώπινο βίον οἱ γνωστικές δυνάμεις. Ή ζωή, σύμφωνα μέ τή λογική, συνιστᾶ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Άς τήν ἐπιδιώξουμε αἰτούμενοι τή θεία σοφία ἀπ' τό θεό⁴.

Η διδασκαλία τῆς Υπατίας γιά τήν πνευματικήν ἀνύψωση καὶ τήν ἀναζήτηση «τοῦ μυστηρίου τῆς

¹ Πλάτ., Πολιτ. VII 514 a - 516 a.

² Συκουτρή, Ιωάν., Πλάτωνος Συμπόσιον, 7η ἔκδ., Ι. Κολλάρος, Αθῆναι 1982, σσ. 47-52, Μαραγγιανοῦ-Δερμούση, Εὐαγγελίας, δ.π., σσ. 30 ἐπ.

³ Jaspers, K., Les grandes philosophes, 2, σ. 138 . Γιά τόν θείον ἔρωτα καὶ τίς ἀπόφεις Κλήμεντος, Ωριγένους , Ιγνατίου , Ιουστίνου, Γρηγορίου Νύσσης, ψευδο-Διονυσίου Αρεοπαγίτου, βλ. Δαμάσκου Παναγιώτου, Ἐρωτος Παρουσίαση, Μέρος Α', Αθήνα 2002 , σ. 121.

⁴ Συνεσ., ἐπιστ., 137.

„παρόξης“ ἔκανε τό Συνέσιο νά ἐπιθυμεῖ σέ ὅλη τή (σύντομη) ζωή του, ἐκείνη τήν ἐξαίσια «θεώρηση». Ν' ἀναπολεῖ ἀκόμη καί μές τή δίνη τῶν ἐπισκοπικῶν του ὑποχρεώσεων, τή φοιτητική φιλοσοφική νεότητα¹ καί νά θεωρεῖ στόχο κι ἐπιδίωξη τῆς ἴερωσύνης του, ἐκείνη τή «θεώρηση». Ή διά τῆς φιλοσοφικῆς ὁδοῦ ἀποκτώμενη σοφία, αἱρει τόν ἄνθρωπο πάνω ἀπ' τίς ύλικές ἐνασχολήσεις καί τήν ἐπιδίωξη τῆς σωματικῆς τελειότητος / ύλικῆς εὐδαιμονίας.

Ἐρευνῶντας τά περί Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό συναισθήματα, ἀδιαφορεῖ γιά τίς ύλικές ύποθέσεις καί ζῆ ἀρμονικά μέ τόν ἑαυτό του. Σέ παρακλητικό-προτρεπτικό ὕφος ὁ Συνέσιος ζητεῖ ἀπό τόν Ἐρκουλιανό νά περιφρονεῖ ὁ, τιδήποτε ύλικό γιά τήν ἐπίτευξη τῆς φιλοσοφικῆς καταστάσεως τῆς ἀπαθείας, δηλ. πλήρους ἀπελευθέρωσης ἀπό συναισθήματα καί πάθη, ὅταν ὁ ἐπίσκοπος Κυρήνης θεώρησε ὅτι ὁ φίλος του είχε ύποδουλωθεῖ σέ ταπεινά πάθη καί ύλικές ἐπιθυμίες².

Ἡ κατά τή διδασκαλία τῆς Υπατίας «ἔνωση μέ τό θεῖο» ἀπαιτοῦσε τεράστια γνωστική προσπάθεια καί ἡθική τελειότητα. Ἡ ἀπόκτηση τῆς (έδρεύουσας στίς παρυφές τῆς γνώσης κι ἀναγνωρίζουσας τήν ὄμορφιάν) ἐσωτερικῆς ἐνοράσεως «θεωρήσεως», ἀπαιτεῖ καί οἱ ἴδιοι οἱ ζητοῦντες νά είναι ἐσωτερικά ὄμορφοι καί τέλειοι. Αδιαφορῶντας ή ἴδια ή Υπατία γιά τή σχετική (ἐξωτερική - πρόσκαρψη) ὄμορφιά, πάσχιζε νά μυήσει τούς μαθητές τῆς σ' ἐκεῖνο τό είδος «πνευματικῆς ἀπολαύσεως» πού ὁδηγεῖ στήν ἀντίληψη τῆς πραγματικῆς ὄμορφιᾶς³.

¹ Συνεσ., ἐπιστ., 11.

² Συνεσ., ἐπιστ., 140.

³ Συνεσ., ἐπιστ., 139.

Η ἀλεξανδρινή φιλόσοφος δίδασκε τήν κάθαρση τῆς ψυχῆς διά τῆς ἀσκήσεως τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν¹. Ὁπως λιτά ζοῦσε ἡ ἴδια, ἔτσι ἀπαιτοῦσε ἀπ' τούς μαθητές της νά ἀποδεικνύουν ἐμπρακτα ὅτι ὁ ἀσκητικός τρόπος ζωῆς, κι ὃχι ἡ ἐπίμονη κι ἀμετρητὴ ἐπιδιώξη ίκανοποίησης τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ὁδηγεῖ στήν ἐλευθερία, ταπείνωση κι ἔνωση μέ το θεῖο. Η Υπατία ἐνθάρρυνε τούς μαθητάς της καὶ στήν ἀπόκτηση ἐκφραστικῆς δεινότητας καὶ ἀνεσης σέ γραφή καὶ προφορικό λόγο. Ο Συνέσιος διανθίζει τίς ἐπιστολές του μέ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Ὄμηρου, Πλάτωνος, Αριστοτέλους ἔργων.

Πλήν ὄντολογίας καὶ ἡθικῆς, στή διδασκαλία τῆς Υπατίας περιλαμβάνονταν: α) μαθηματικά, πού κι αὐτά ἀποτελοῦσαν ἔνα ἀκόμη σημαντικό μέσο γιά τήν ἀπόκτηση τῆς μεταφυσικῆς γνώσης. Αὐτόματοι ἀναπηδοῦν κι ἐδῶ οἱ πλατωνικοί συνειδοί². Η γνώση τῶν μαθηματικῶν ἀνύψωνε τούς μαθητάς σέ ἀνώτερες σφαῖρες προετοιμάζοντας διά τῶν συμπερασμάτων, πορισμάτων, λύσεών τους τή θέα τῆς ιδανικῆς πραγματικότητας. Οἱ ἀρχές τῆς «θείας γεωμετρίας» λειτουργοῦν καὶ ὡς πρότυπα ἀναπτύξεως ἀμοιβαίως

¹ Η πλατωνικής προελεύσεως κάθαρση, ἔχει νά κάνει στόν Πλωτίνο μέ τήν ἀποδέσμευση τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα καὶ κάθε τι πού συνδέεται μ' αὐτό (αἰσθήσεις), χωρίς κατ' ἀνάγκην' ἀπαιτεῖ ἀσκητική ζωή. Η κάθαρση περικλείει ἐντός της ὅλες τίς ἀρετές. Η ἀσκηση τῶν ἡθικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρετῶν δέν πρέπει νά μᾶς κάνει νά λησμονοῦμε τίς θεωρητικές. Επόμενο – πολύ ἀνώτερο σκαλί τῆς ψυχῆς, είναι ἡ διάνοια – λογισμός κι ἀνώτατο ἡ ἔκσταση, Zeller – Nestle, ὁ.π., σ. 384.

² Άλληγορία τῆς Γραμμῆς, Πολιτ. 509 d 6 - 513 e 5, εἰδικά ἀναφερόμενη στόν ἀνθρωπο πού κατέχει τήν ἐπιστήμη μέ τήν ψυχή στήν κατάσταση τῆς διανοίας (διασκεπτικό λογισμό) πού κατά Πλάτωνα, φαίνεται νά χαρακτηρίζει κυρίως τήν ψυχή τοῦ μαθηματικοῦ, Βουδούρη, Κωνσταντίνου, Ι, Πλατωνική Φιλοσοφία, σσ. 192 ἐπ, Μαραγγιανοῦ- Δερμούση, Εὐαγγελίας, ὁ. π., σ. 130.

φιλικῶν σχέσεων¹. Από ἀναφορές ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου στήν μυστικήν ἔννοια τῶν ἀριθμῶν, συμπεραίνεται ὅτι κατά τή διαδεδομένη μεταπλατωνική συνήθειαν, ἡ Υπατία εἶχε μυήσει τούς μαθητάς της στήν ἀριθμοσοφίᾳ τῶν πυθαγορείων μαθηματικῶν.

β) ἀστρονομία, μία θεία μορφή γνώσεως². Μέ τή μελέτη της διευρύνονται οἱ ὁρίζοντες τοῦ νοῦ τῶν μαθητῶν κι ἀνοίγει «ὁ δρόμος πρός τήν ἀσύλληπτη θεολογία». Λόγω ἔλλειψης τῶν πηγῶν, ἀνοιχτό παραμένει τό ζήτημα τῆς ἀκολουθητέας κατευθύνσεως κατά τή διδασκαλία τῆς Υπατίας, ἀν δηλ. ἐβάδιζε στή γραμμή τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πορφύριου, ἢ σ' ἐκείνη τοῦ Ιαμβλίχου. Όμόφωνα οἱ πηγές τήν ἀναφέρουν ως πλατωνική, διδάσκουσα Πλάτωνα, Αριστοτέλη καὶ Πλωτίνο, πού παραπέμπουν στό νεοπλατωνισμό. Ἀν εἶναι ἀκριβής μιά ἀναφορά τοῦ Δαμασκίου, στόν κύκλο τῆς Υπατίας γινόταν μελέτη διαφόρων φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν κειμένων³. Ιδιαίτερη προτίμηση ὑπῆρχε πρός τά κείμενα πού ἐνίσχυαν τήν εὐαισθησία πρός τό θεῖο, στρέφοντας τό νοῦ καὶ τά μάτια πρός τήν ἀποκάλυψη.

Παρά τή σχετικήν ὄρολογίαν περιγραφῆς, οἱ διαλέξεις τῆς Υπατίας δέν περιλάμβαναν μαγικές τελετουργίες, σάν αύτές πού χαρακτηρίζουν τή μεταϊαμβλιχική φιλοσοφική παράδοση⁴. Στίς ἐπιστολές, ὁ Συνέσιος ἀναφέρει ὅτι τά μαθήματα γίνονταν μέ τή μορφή διαλόγων ἐπί ἡθικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεμάτων. Τά χρόνια τῆς διδασκαλίας κι ἐν γένει φιλοσοφικῆς δραστηριότητος τῆς Υπατίας στήν Άλεξάνδρεια πού τῆς

¹ Συνεσ., ἐπιστ., 93.

² Συνεσ., Πρός Παιόνιον ὑπέρ τοῦ δώρου ἀστρολαβίου.

³ Dzielska, Maria, ὁ.π., σ. 121.

⁴ Πολύ ἀναλυτική, περιγραφική καὶ κατηγορηματική ως πρός τοῦτο ἡ Dzielska, Maria, ὁ.π., σ. 123.

ἀπέφεραν τήν βαθεῖαν ἐκτίμηση τῶν ἀρχόντων καὶ τήν ἀγάπη τῶν μαθητῶν της, συνεχίζονταν ἀδιατάρακτα ὡς τό θάνατο τοῦ πατριάρχου Θεοφίλου (10 Οκτ. 412). Μετά, καὶ μέ τήν ἀνάρρηση στό θρόνο τοῦ Αγ. Μάρκου τοῦ Κυρίλλου, τά πράγματα ἔξειλίχθηκαν πολύ ἄσχημα, μέ τή γνωστήν ἀποτρόπαια κατάληξη γιά τήν Υπατία (415). Η M.Dzielska θεωρεῖ τή φρικιαστικήν ἔξοντωση τῆς φιλοσόφου, πολιτική δολοφονία πού τερμάτισε τήν ὄξεια διαμάχη ἐπικράτησης μεταξύ τοῦ πολιτικοῦ διοικητικοῦ (κι ἔχοντος σχέσεις μέ τήν Υπατία καὶ τόν κύκλο της) καὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου¹.

¹ Dzielska, Maria, ὁ.π., σ.176. Γιά τό θάνατο τής Υπατίας, Φιλοστοργίου, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, βιβλ.14, κεφ. 3 κ.έ., Γεωργούλη, Κ., Δ., ὁ.π., σ. 575, Μπαλάνου Δ.Σ., Μεγάλαι μορφαί τής Αρχαίας Έκκλησίας, ἐκδ. Αετός Α.Ε., Αθῆναι 1942, σ. 106, ἀναλυτ. σέ Ι.τ.Ε., τ. 5, σσ. 170-173 κ.ά. Τό ὅτι δέν ἐλάμβανε ύπ' ὄψιν στίς φιλοσοφικές της ἀπόψεις τά δόγματα τής χριστιανικής θρησκείας, ή μετά πάθους προσήλωση στήν παραδεδομένη ἐλληνική φιλοσοφική γραμματεία καὶ ή ἀπεριόριστη ἐλευθερία μελέτης καὶ διαπραγμάτευσης τῶν διαιωνίων προβλημάτων τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, δημιούργησαν τίς συνθήκες καὶ ἐξώθησαν ἐκεῖ πού δέν ἔπαιρνε τά πράγματα, κατά τόν Π. Νταβαρίνο, ὁ.π., σ., 53, καὶ Περί Υπατίας, θανάτου της, σέ μιά ἡμισυνειδητή προσπάθεια μεταμόρφωσης τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου ἀπό «μιά κοινωνία στήν ὅποια ὁ χριστιανισμός ἦταν ἀπλῶς ή κυρίαρχη θρησκεία» σέ μιά «όλοκληρωτικά χριστιανική κοινωνία», Rubenstein, R., E., Τά τέκνα τοῦ Αριστοτέλη ὁ.π., σσ., 102,106.